

УДК 340.132:343.982-043.61:343.82(477)

DOI 10.32755/sjlaw.2023.01.020

Виноград О. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри кінології,
Територіально відокремлене відділення
«Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»,
м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0002-1520-9881;

Матвійчук В. П.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри кінології,
Територіально відокремлене відділення
«Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»,
м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0002-5890-8383;

Ковальська П. Г.,

старший викладач центру спеціальної підготовки,
Територіально відокремлене відділення
«Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»,
м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0003-0578-2630

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті висвітлено результати аналізу нормативно-правової бази з питань протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин та запропоновано внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів щодо законодавчого врегулювання питання використання службових собак і спеціальних собак з пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин у ДКВС України. Розкрито особливості комплектування та підготовки кінологічних команд.

Ключові слова: *правове регулювання, запобігання, кінологічне забезпечення, дресирування спеціальних собак, установи виконання покарань, засуджені, наркотичні речовини.*

Постановка проблеми. До основних цілей Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року віднесено, в тому числі, забезпечення належного рівня безпеки та правопорядку в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах [1].

З метою виконання поставлених цілей керівництвом Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) визначені завдання кінологічної служби, серед яких окремої уваги заслуговує залучення молодших інспекторів-кінологів зі службовими собаками до активної участі в оперативно-розшукових заходах із запобігання та розкриття злочинів, розшуку та затримання злочинців, виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманливих засобів, огляду місць вірогідної схованки злочинців і вірогідного знаходження захованих речей і предметів, що призначалися для вчинення злочину, заборонені для вживання та використання засудженими, а також забезпечення постійної готовності їх для виконання службових завдань [2].

Незаконне переміщення наркотичних засобів та психотропних речовин до установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України здійснюється, як правило: через персонал ДКВС України; в посылках та передачах; в транспортних засобах, що *в'їжджають; перекиданням на територію тощо*. Із досвіду роботи інших правоохоронних відомств можна констатувати, що практика використання собак для виявлення наркотичних речовин є доволі успішною. Саме тому застосування службових собак з метою боротьби із проникненням заборонених предметів, виробів та речовин до установ виконання покарань є актуальним напрямом роботи кінологічної служби ДКВС України.

Отже, з метою покращення якості оглядової роботи персоналом установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України, а також підвищення ефективності у протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин існує необхідність правового врегулювання використання службових собак з пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що окремі аспекти підготовки та використання кінологічного персоналу та дресирування службових собак відомства розглядалися в наукових працях О. В. Винограда, А. М. Доменюка, Ю. М. Євстафієвої, В. С. Селюкова. Проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин

висвітлено у працях О. М. Борисковської, Є. О. Гладкової, М. І. Максименко, В. Х. Ярмака. Зазначену проблематику вивчали та досліджували такі представники Академії Державної пенітенціарної служби, як І. В. Боднар, С. В. Зливко, М. С. Пузирьов, С. В. Царюк, О. П. Шеремета та ін.

Проте поза увагою науковців залишаються питання правового врегулювання аспектів, пов'язаних з протидією незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин за допомогою підготовлених спеціальних собак ДКВС України.

Метою статті є розгляд окремих напрямів удосконалення правового регулювання кінологічного забезпечення Державної кримінально-виконавчої служби України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» зазначено, що протидію незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюють Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України, Державний митний комітет України, Державна прикордонна служба України, центральний орган виконавчої влади у сфері охорони здоров'я України та інші органи виконавчої влади в межах наданих їм законом повноважень [3].

З погляду В. Селюкова, який у своїй науковій роботі провів аналіз законодавчого підґрунтя кінологічного забезпечення виконання завдань за призначенням та зауважив, що з урахуванням специфіки правоохоронної сфери діяльності кінологічних підрозділів її нормативне врегулювання завжди буде найефективнішим способом налагодження більшості складних колізійних питань [4, с. 364].

Також В. Селюков наголошує, що стаття 19 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» визначає невичерпний перелік підстав застосування. Ця норма є бланкетною і відсилає до інших нормативних актів, що можуть розширити перелік таких підстав та порядку. На нашу думку, в нормативному документі, що визначає статус органу

або служби, варто більш повно визначати порядок та підстави застосування службових собак [4, с. 183].

Отже, ДКВС України, як органу виконавчої влади, слід законодавчо врегулювати аспекти, пов'язані із протидією незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин за допомогою службових собак відомства.

Автори пропонують на законодавчому рівні визначити завдання, до яких повинні бути підготовлені службові собаки відомства.

На нашу думку, використання службових собак ДКВС України має забезпечувати реалізацію таких завдань:

- посилення охорони установ виконання покарань, слідчих ізоляторів ДКВС України;

- розшук та затримання злочинців, які вчинили втечу з-під варти, виявлення осіб, які сховалися на об'єктах, що охороняються, або у вантажах;

- огляд автомобільного, залізничного транспорту, об'єктів установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України;

- участь у припиненні масових заворушень;

- участь у антитерористичних заходах;

- забезпечення переміщення засуджених;

- огляд осіб та їх особистих речей з метою пошуку та виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин, вибухових речовин, стрілецької зброї і боєприпасів тощо.

В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України за кожним молодшим інспектором-кінологом закріплюється один службовий собака, у разі службової необхідності за ним можуть бути закріплені і декілька собак. З метою набуття необхідних знань, умінь та навичок молодших інспекторів-кінологів та їх собак, що мають певну спеціалізацію, направляють на підготовку до Територіально відокремленого відділення «Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби» (далі – заклад освіти), оскільки використання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України не підготовлених службових собак та за не призначенням забороняється.

Необхідними умовами комплектування кінологічних команд зі спеціальним собакою з пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин, на думку авторського колективу, є:

– бажання працювати зі службовими собаками за спеціалізацією;

– служба в органах та установах ДКВС України не менше 3 років;

– наявність професійної підготовки з розшуковим собакою;

– підготовка зі службової кінології у відомчих закладах освіти Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України (Державна прикордонна служба, Національна Гвардія, Національна поліція, Державна служба з надзвичайних ситуацій) та інших правоохоронних органів та відомств.

Критеріями відбору службових собак до кінологічної команди є: природжене прагнення до гри з апортувальним предметом, у нашому випадку і його поведінкова реакція під час пошуку і виявленні повинна бути фіксована шляхом обгавкування, завмирання (сідання, укладання, стояння) собаки, схильність до роботи чуттям, відсутність реакції на зовнішні подразники, лояльність до людей, соціалізована поведінка. Головним методом підготовки службових собак до спеціальної служби є проведення послідовного дресирування.

У процесі дресирування службової собаки молодший інспектор-кінолог виступає як суб'єкт, а службовий собака як об'єкт цього процесу. Однак дресирування – це не просто вплив суб'єкта на об'єкт, це певна взаємодія, результатом якого і є задана поведінка. Таким чином, можна зазначити, що дресирування – це цілеспрямований та послідовний вплив людини (дресирувальника, науково-педагогічного складу кафедри кінології, фігурантів) на собаку з метою вироблення необхідного умовного рефлексу. Сутність дресирування полягає у виробленні в собаки умовних рефлексів (навиків), необхідних для керування його поведінкою при застосуванні в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України. В основі дресирування лежить рефлексорна теорія, учення про вищу нервову діяльність та еволюційне розуміння єдності організму й зовнішнього середовища.

Підготовка службових собак здійснюється за визначеною системою, що називається методикою дресирування. Вона містить сукупність методів і прийомів, що застосовуються в підготовці собак тієї або іншої породи [5, с. 81].

Вироблені і закріплені під час дресирування дії забезпечують слухняність (дисципліну) собаки і готують його до виконання службових завдань. У процесі дресирування дресирувальник впливає на поведінку собаки і змінює її в бажаному напрямі. Тобто головною метою дресирування, як форми підготовки службового собаки, є вироблення навичок та здібностей, необхідних для подальшого здійснення професійної діяльності молодшим інспектором-кінологом із використанням службового собаки.

Варто зазначити, що дресирування спеціальних собак здійснюється за розробленою методикою із загального курсу дресирування (навичок слухняності) та спеціального курсу дресирування (привчання собак до огляду транспортних засобів, вантажу, багажу, валіз, посилок, бандеролей, осіб; місцевості й приміщень, диференціювання (вибирання) шуканої речовини)) та розраховано на запам'ятовування собакою інформації про окремі запахи наркотичного засобу та психотропної речовини – запаху, який він надалі буде шукати.

Дресирування службових собак з пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин є цілком законним, але потребує наступного законодавчого врегулювання.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання наркотичних засобів і психотропних речовин під час дресирування службових собак для розшуку таких засобів і речовин» визначено механізм передачі, перевезення, застосування, зберігання, відпуску, ведення обліку та знищення вилучених з незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, що є речовими доказами, які вироком, ухвалою чи ухвалою суду або постановою слідчого або прокурора про закриття кримінального провадження вирішено передати органам, установам, закладам Держприкордонслужби, СБУ та Держмитслужби, навчальним закладам МВС, органам і підрозділам Національної поліції, що забезпе-

чують дресирування службових собак для розшуку таких речовин і повинні мати ліцензію на провадження відповідного виду діяльності, передбаченої Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [6].

На нашу думку, необхідно доповнити цю Постанову Кабінету Міністрів України та включити до визначеного переліку відомств органи і установи ДКВС України.

Дресирування собак на оригінальні наркотичні засоби та психотропні речовини, які собака повинен шукати, буде більш ефективним, ніж використання імітаторів запахів наркотиків.

Однак аналіз використання кінологічних команд Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, де під час дресирування собак використовують імітатори запахів наркотиків, засвідчив, що це суттєво не впливає на результативність виявлення наркотичних засобів та психотропних речовин.

На сьогодні Інститут органічної хімії Національної академії наук України розробив набір із семи імітаторів запаху наркотичних засобів: кокаїну, героїну, марихуани, метамфетаміну, опію-сирцю та макової соломи, а також метадону, що не мають нічого спільного з наркотиками, крім запаху, та не потребують спеціальних дозволів для їхнього виробництва чи використання, крім того, не шкідливі для людей і собак.

Зазначені імітатори запахів наркотичних запахів були використані під час дресирування спеціальних собак ДКВС України у закладі освіти. Результативність використання спеціальних собак в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України знайшла своє відображення на їх електронних сторінках.

На думку авторів, спеціально підготовлений собака з пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин за результатами дресирування повинен відповідати таким вимогам:

- чітко й безвідмовно виконувати вправи з навиків слухняності;
- спокійно реагувати на постріли, освітлення місцевості та інші звукові й світлові подразники;
- активно, зацікавлено та самостійно, впродовж 5 хвилин, оглядати із зовнішнього боку та зсередини дві легкові автомашини, ван-

тажну автомашину або автобус, виявляти й позначати місця приховування в них наркотичних засобів та психотропних речовин;

– активно, зацікавлено та самостійно, впродовж 3 хвилин, оглядати вантаж (10 великогабаритних ящиків тощо) або 20 одиниць багажу (ящики, тюки, валізи, дипломати, сумки, рюкзаки тощо), виявляти й позначати багаж, у якому приховано наркотичні засоби та психотропні речовини;

– активно, зацікавлено та самостійно, впродовж 5 хвилин, оглядати (4–5 приміщень будівлі, споруди, місцевість загальною площею близько 100 кв. м, виявляти й позначати приховування наркотичних засобів та психотропних речовин;

– активно, зацікавлено та самостійно, упродовж 3 хвилин, оглядати (собака – в наморднику) групу людей у кількості 7–8 осіб, що перебувають у певному місці або рухаються попри собаку, виявляти і позначати людину, яка має приховувані (на тілі, в одязі, під одягом) наркотичні засоби та психотропні речовини;

– активно, зацікавлено та самостійно диференціювати запахи на установці для диференціювання і серед інших місткостей з різними запаховими речовинами, знаходити ємність з наркотичним засобом та/або психотропною речовиною.

Враховуючи особливості функціонування установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України, авторами запропоновано порядок використання спеціальних собак з пошуку наркотичних засобів та психотропних речовин, а саме:

– під час здійснення оперативно-розшукових заходів з метою запобігання та розкриття злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин;

– під час обшуку жилих, підсобних і виробничих приміщень, території установи виконання покарань та слідчого ізолятора ДКВС України;

– під час огляду посилок, бандеролей, що надійшли до установи виконання покарань та слідчого ізолятора ДКВС України, сумок, валіз, кошків та інших речей осіб, які підозрюються в незаконному переміщенні наркотичних засобів та психотропних речовин;

– під час здійснення огляду засуджених (ув'язнених) та їх особистих речей;

– на контрольно-пропускному пункті установи виконання покарань та слідчого ізолятора ДКВС України.

З метою ефективного та результативного використання молодших інспекторів-кінологів зі спеціальними собаками начальники відділів охорони установ виконання покарань, начальники відділів режиму і охорони слідчих ізоляторів повинні проводити аналіз та оцінку ризиків незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, зокрема:

– вивчення (ретельний аналіз) наявних статистичних даних (порівняння кількісно-якісних показників діяльності – випадків та обставин затримання, виявлених наркотичних засобів та психотропних речовин, категорій затриманих осіб, транспортних засобів, посилок та передач, в яких були виявлені наркотичні засоби та психотропні речовини, періодичності переміщення залежно від пори року, часу доби тощо);

– встановлення причин та передумов для існування каналу переміщення наркотичних засобів та психотропних речовин до установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України;

– перевірка ефективності заходів з протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин;

– опрацювання основних організаційних та практичних заходів з комплексної протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України.

Авторами удосконалено алгоритм дій молодшого інспектора-кінолога зі спеціальним собакою під час проведення оглядової роботи. Під час різної поведінкової реакції собаки (активної – гавкання біля джерела запаху, царапання та/або кусання предмета/місця витoku запаху шуканої речовини; пасивної – замирання, посадка, укладання собаки біля витoku джерела запаху), молодший інспектор кінолог повинен:

– з'ясувати, на який предмет (об'єкт) зреагував собака шляхом повторного пуску собаки на огляд;

– доповісти посадовій особі, що керує визначеним завданням;

– вжити заходів щодо збереження предмета (об'єкта), на який зреагував собака, та не допустити витoku інформації;

– провести огляд усіх предметів (об'єктів);

- скласти акт про застосування спеціального собаки;
- дочекатись прибуття слідчо-оперативної групи Національної поліції і проведення всіх заходів щодо встановлення факту можливого знаходження речовини, схожої за своїми ознаками на наркотичний засіб чи психотропну речовину, сприяти подальшій роботі зазначеної групи.

Про випадки результативного використання кінологічних команд в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України, Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції пропонується розробити бланк (формуляр) виявлення наркотичних засобів та психотропних речовин в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України за допомогою спеціальних собак, у якому зазначатимуться місця приховування, тайники, види наркотичних засобів та психотропних речовин.

Висновки. У статті на основі аналізу нормативно-правової бази з питань протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин запропоновані зміни та доповнення до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» в частині використання сил та засобів, зокрема, запропоновано перелік завдань, для виконання яких повинні бути підготовлені службові собаки відомства.

Розкрито особливості комплектування кінологічних команд зі спеціальним собакою та зазначені вимоги до кінолога та службового собаки. Запропоновано критерії оцінювання робочих якостей спеціальних собак після завершення курсу дресирування та вдосконалено алгоритм дій молодшого інспектора-кінолога зі спеціальним собакою у разі результативного їх використання.

Отже, враховуючи вищезазначене, можемо підсумувати, що внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів з питань кінологічного забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України сприятиме ефективному використанню наявних сил та засобів та дозволить якісно виконувати завдання, визначені кінологічній службі керівництвом ДКВС України.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.01.2023).

2. Про затвердження Інструкції з організації кінологічної служби в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах : наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 24 січ. 2004 р. № 18.

3. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15.02.1995 р. № 62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.01.2023).

4. Селюков В. С. Адміністративно-правові засади управління кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2020. 450 с.

5. Виноград О. В. Теоретичні основи дресирування службових собак : навч. посіб. Давидківці, 2022. 257 с.

6. Порядок використання наркотичних засобів і психотропних речовин під час дресирування службових собак для розшуку таких засобів і речовин : постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 р. № 831. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/233810750> (дата звернення: 11.01.2023).

Vynohrad O.,

Phd in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Cynology,
Territorially Separate Branch
"Khmelnyskyi Branch of the Academy
of the State Penitentiary Service",
Khmelnyskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1520-9881;

Matviichuk V.,

Phd in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Cynology,
Territorially Separate Branch "Khmelnyskyi Branch of the
Academy of the State Penitentiary Service",
Khmelnyskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5890-8383;

Kovalska P.,

Senior lecturer of the Center of Special Training,
Territorially Separate Branch "Khmelnyskyi Branch of the
Academy of the State Penitentiary Service",
Khmelnyskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0578-2630

CERTAIN ASPECTS OF IMPROVING THE LEGAL REGULATION OF CYNODOLOGY SUPPORT OF THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE

The article reveals the results of the analysis of the regulatory framework on counteraction to illicit trafficking of narcotic drugs and psychotropic substances and proposes to amend the regulations on legislative regulation of the use of service dogs and, in particular, special dogs in the search of narcotic drugs and psychotropic substances in the State Criminal and Executive Service of Ukraine.

In particular, according to the authors, the use of service dogs of the State Criminal and Executive Service of Ukraine should ensure the following tasks: strengthening the protection of the institutions of execution of punishments, detention centers of the SCES of Ukraine; search and detention of criminals who have fled from custody or in cargoes; overview of road, railway transport, objects of execution of punishments and detention centers of the SCES of Ukraine; review of persons and their personal belongings for the purpose of finding and detecting narcotic drugs, psychotropic substances, explosives, small arms and ammunition, etc.

The peculiarities of completing cynology team with a special dog and specified requirements for a cynologist and a service dog. The algorithm of actions of the junior inspector-cynologist with a special dog in the case of its effective use is improved, namely the cynologist is obliged to: find out what item (object) the dog reacted to, by re-starting the dog for inspection; to report to the official; take

measures to preserve the subject (object) to which the dog reacted and prevent the leakage of information; conduct an inspection of all objects (objects); draw up an act on the use of a special dog; wait for the arrival of the National Police Investigation Group and to carry out all measures to establish the fact of a possible finding of a substance similar in terms of a narcotic drug or psychotropic substance, to facilitate in the future work of the defined group.

Key words: *legal regulation, prevention, cynology support, training of special dogs, institutions of execution of punishments, convicted, narcotic substances.*

References

1. Ukraine (2022), *On the approval of the Penitentiary System Reform Strategy for the period until 2026 and the approval of the operational plan for its implementation in 2022–2024* : Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 16, 2022, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (accessed 11 January 2023).
2. Ukraine (2004), *On the approval of the Instructions for the Organization of Canine Service in Penitentiary Institutions and Pretrial Detention Centers* : Order of the State Department of Penitentiary Services of Ukraine dated January 24, 2004.
3. Ukraine (1995), *On measures to counter the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors and their abuse* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 11 January 2023).
4. Selyukov, V. S. (2020), *Administrative and legal principles of management canine support of law enforcement activities in Ukraine*, Doctor of Sciences (Law) Thesis, Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv.
5. Vynohrad, O. V. (2022), *Theoretical basis of training service dogs*, Training manual, Davydkivtsi.
6. Ukraine (2009), *The procedure for the use of narcotic drugs and psychotropic substances during the training of service dogs to search for such drugs and substances* : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/233810750> (accessed 11 January 2023).